

«коломыйковый» шестисложник в современной польской, украинской и белорусской поэзии активно используется в качестве стихемы, оформляющей отдельные строчки верлибров (см. [7]), адоний-пятисложник фигурирует в текстах, напр., современной белорусской поэзии, занимая в тексте верлибра семантически и композиционно значимые позиции: ... *мой колер сыходзіць у далёкае плаванне // моўч і // Цокальны паверх // Твайго неба // Я бегла да цябе па тваіх жа рэштках // Таемных сцежках // Па целе тваім // Блукала ў прыцемках // Блытала // Блытала // Як жа я блытала // Гукі і цемру // Цемру і гукі // І лгала // І лгалі руны* (Кацярына Марголь); *Заўжды / марыла // спыніцца /на/ аўтамабільным / мосьце // над /Нёманам // –манэўр, забаронены // ўсімі/правіламі // дарожнага / руху* (Марыя Мартысевіч, *Бацька ды Нёман*).

Літаратура

1. Лотман, М. *«На смерть Жукова»* / М. Лотман // Как работает стихотворение Бродского. – М.: НЛЮ, 2002. – С.64-76.
2. Преображенский, С. Фонетическая теория Потемни и новые подходы к русскому стиху / С. Преображенский, О. Бараш // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, серія «Філологія», 2004. – № 632. – С. 164-167.
3. Акимова, М.В. Семантика 4-стопного дактиля с односложным цезурным усечением русской поэзии 18 - нач.19 века / М.В.Акимова // Славянский стих 7: Лингвистика и структура стиха. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – С.307-318.
4. Гаспаров, М.Л. Очерк истории русского стиха / М.Л. Гаспаров. – М.: Наука, 1984.
5. Панов, М.В. Рассказы о русском стихе. Логаэдический стих / М.В. Панов // Труды по общему языкознанию и русскому языку. – М.: Языки славянской культуры. – 2007. – Т.2.
6. Cyganeria Warsczawska, Wroclaw, Ossolinium – DeAgostini, 2004
7. Preobrazhenski, S. Essay on comparative verse study (hexasyllable as an international rhythmic and syntactic unit) / S. Preobrazhenski // Science, Technology and Higher Education [Text] : materials of the international research and practice conference, vol.1, Westwood, PO Accent Grafic communications, 2012. – P.418-424.

В.І. Русілка (Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава)

ІДЭЙНА-МАСТАЦКАЯ СПЕЦЫФІКА ЎВАСАБЛЕННЯ ВОБРАЗА ЭЛІЗЫ АЖЭШКІ Ў ПАЭМЕ Л. РУСІЛКІ “ЗЯМЛІ І ЛЮДЗЯМ”

Паэма Любові Русілка “Зямлі і людзям” прысвечана жыццю і творчасці Элізы Ажэшкі, выдатнай пісьменніцы беларуска-польскага памежжа.

Тэма твора найперш абумоўлена тым, што ў надзвычай багатай польскамоўнай спадчыне Э. Ажэшкі (больш за 200 мастацкіх твораў, якія змясціліся ў 50 тамах) ёсць выдатныя творы, дзе славу тая пісьменніца адлюстравала жыццё беларускага сялянства ў 60-80 гадах XIX стагоддзя. Гэта першае апавяданне пісьменніцы “Малюнак з галодных гадоў” (1866), апавесці: “Нізіны” (1884), “Дзюрдзі” (1885), “Хам” (1889); нарысы “Людзі і кветкі над Нёманам” (1888-1892); апавяданні, сярод якіх “Тадэвуш” (1885). Названымі творамі Э. Ажэшка, па сутнасці, першай паведаміла шырокаму свету аб тагачасным беларускім народзе, выказала яму, прыгнечанаму і абяздоленаму, павагу і спачуванне, раскрыла лепшыя чалавечыя якасці беларусаў.

Паэма Л. Русілка “Зямлі і людзям” – своеасаблівая, напісаная паводле ўспамінаў самой Элізы Ажэшкі, яе пісьмаў і ўрыўкаў з некаторых твораў пісьменніцы. Твор вызначаецца асаблівым пранікнёным лірызмам і ўсхваляванасцю, бо дзяцінства Л. Русілка прайшло ў Мількаўшчыне, былым маёнтку Э. Ажэшкі, дзе зараз ёсць музей, у афармленні якога выкарыстоўваюцца ўрыўкі з паэмы.

Творчая задума аўтара паэмы – сцвердзіць, што Эліза Ажэшка, якая ў сваіх творах пра мінулае беларускага народа пакінула багатую духоўную спадчыну, заслужыла яго ўдзячнасць і пашану, а вядомасць твораў пісьменніцы сярод сучасных чытачоў вартая

падтрымкі і пашырэння. З гэтай мэтай Л. Русілка стварыла мастацкую біяграфію Элізы Ажэшкі і ажыццявіла эстэтычную рэпрэзентацыю асноўных яе твораў.

Паэма складаецца з трох частак – “Алея Элізы”, “З Нёманам мілым” і “Гараднічанка”. Па іх агульным прынцыпе вызначана чатырнаццаць раздзелаў, якія пабудаваны з асобных, закончаных па ідэйным змесце, рытмічнай схеме і сродках мастацкай выразнасці кароткіх эцюдаў. Улічваючы аддаленасць апісваемага ў часе ды іншыя акалічнасці, да кожнага з раздзелаў даюцца праязныя каментарыі. Яны прадстаўлены ў форме аўтарскіх разважанняў, паведамленняў, звернутых да ўяўнага чытача, звязаны паміж сабой і добра ўплываюць на знітанасць раздзелаў і частак паэмы. Часам тое ці іншае тлумачэнне ўзбагачае чытача і новымі ведамі, якія дазваляюць лепш зразумець паэтычны тэкст.

Вобраз Элізы Ажэшкі, яе маналог аб сваім жыцці і творчасці, што, пачынаючы з другога раздзела, гучыць на працягу ўсяе паэмы, трымае на сабе ўсю ўнутраную структуру твора. Гэта ўласціва і першаму раздзелу паэмы, заснаванаму на дыялогах, бо ўсе яны – пра Элізу ці з яе ўдзелам.

Асабліва выразна творчая задума Л. Русілка і майстэрства яе ўвасаблення відаць пры параўнанні аўтабіяграфіі Э. Ажэшкі, якая была надрукавана ў зборніку “Русское братство” ў 1910 годзе, і адпаведнага тэксту паэмы, у якім раскажваецца пра радасць ад першых творчых вопытаў пісьменніцы.

Аўтабіяграфія Элізы Ажэшкі

Я памятаю хвіліны, калі блакітнае
світанне, падаючы на мой стол,
рабіла святло лямпы, падобным да
святла грамнічнай свечкі.

Я ўскоквала, выбягала з дому,
адпраўлялася на палоску лугу.
І вось ніякай стомы
Ад працы і ўначы.

У траве, расе пад лісцем дрэў,
нібы пазалочаных касымі
прамянімі сонца, я стаяла,
хадзіла – бадзёрая, вясёлая,
перапоўненая радасцю жыцця.

Тэкст паэмы

Блакітнае світанне
Зноў падае на стол –
І свечкай лямпа стане,
Схаваецца ў прастор.

Ускокваю – і з дому.
На луг! Туды ўцячы!

Раса ў траве і лісці
Ўжо золатам дрыжыць.
Мой новы дзень так блізка.
Як хочацца ў ім жыць! [1, с. 41].

Такія тэкстуальныя супадзенні, якія можна было б доўжыць, пераконваюць у тым, што Л. Русілка нідзе не адступае ад сваёй канцэптуальнай задумы: напісаць паэму паводле ўспамінаў самой пісьменніцы, зрабіць больш блізкім для чытача вобраз Элізы Ажэшкі і адначасова апаэтызаваць яго. Ідэйнай задуме адпавядае і майстэрства формы: прыведзены паэтычны ўрывацкі вызначальны яркім рытмічным малюнкам, рытм энергічны, аптымістычны, лёгкі, ён перадае радасць ад мастацкай творчасці, ад маладосці; радкі кароткія, лаканічныя і насычаныя дзеяннем; рыфма гучная, змястоўная (світанне – стане, стол – прастор, уцячы – і ўначы). Асабліва ўзмацняецца эмацыянальна-вобразнае ўздзеянне гэтага ўрыўка паслядоўным выкарыстаннем аўтарскага інтанацыйнага кантрасту: папярэдні ўрывацкі, які перадаваў пакутлівыя развагі, разлад і супярэчнасці паміж побытам і творчасцю, напісаны ў зусім іншай і павольнай інтанацыі: “Год прайшоў, і праходзіць другі. / Гаспадарка ў знясілі. Даўгі...” [1, с. 40].

Калі ж дадаць, што кожны з суседніх чатырох урыўкаў напісаны сваім памерам, выбар якога інтуітыўна абумоўлены зместам, то становіцца відавочным адзінства зместу і формы ў паэме і майстэрства яе аўтара.

Другая частка паэмы “Зямлі і людзям” ахоплівае амаль дваццаць гадоў жыцця Элізы Ажэшкі ў Гродне. Трэцяя – дзесяць год дзевятнацатага стагоддзя і дзесяць год пачатку двацатага. Сюжэтная знітаванасць трох частак абумоўлена храналагічнай асновай паэмы і адзінай скразной гераіняй твора, што пастаўлена ў цэнтр усіх падзей.

На адзінства частак у цэлым указваюць і эпіграфы ў пачатку кожнай часткі. “Дрэвы хаваюць таямніцы – расказваюць людзі,” [1, с. 19]. – сцвярджае “Алея Элізы.” “І рэкі хаваюць таямніцы – расказваюць людзі,” [1, с. 51]. – пацвярджаецца ў частках “З Нёманам мілым” і “Гараднічанка”.

У другой частцы паэмы аўтар на пярэдні план выводзіць творы Элізы Ажэшкі, стварае своеасаблівую мастацкую рэпрэзентацыю іх сучаснаму чытачу, кожны раз знаходзячы для гэтага адпаведныя сродкі выразнасці: ці то

паведамленне самой пісьменніцы (раман “Марта”), ці меркаванне знаўцаў (“Меір Эзафовіч”), ці пісьмо сяброўцы (апавесць “Нізіны”), ці імправізацыя да заключнага эпизоду апавесці “Дзюрдзі”, ці характарыстыка “найпрыгажэйшага з герояў Элізы Ажэшкі” (апавесць “Хам”).

Такая адметная мастацкая рэпрэзентацыя твораў выдатнай пісьменніцы, як і сама прысутнасць іх у паэме, абгрунтавана творчай задумай паэтэсы, якая прадугледжвае папулярнызацыю твораў Элізы Ажэшкі сярод сучасных чытачоў.

Аўтар паэмы пераконвае чытача, што Эліза Ажэшка з высокай патрабавальнасцю ставілася да якасці сваіх твораў: чатыры з дзесяці, напісаных у 1864 – 1869 гадах, яна спаліла, не задаволеная іх мастацкай вартасцю. З паэмы відаць таксама, як паважліва адносілася пісьменніца да літаратурнай крытыкі, чакала ад яе водгукаў на свае кнігі, прыслухоўвалася да заўваг.

У пісьменніцкім лёсе Элізы Ажэшкі было нямала і расчараванняў. Двойчы (у 1905 і 1909 гадах) яна вылучалася на атрыманне Нобелеўскай прэміі, і кожны раз перавага была аддадзена творах Генрыка Сянкевіча. Ды пісьменніца з годнасцю ўспрымала ўсё, і славу спазнала пры жыцці. Сваю ж творчую дзейнасць яна разглядала як службу радзіме: “Для радзімы і трэба – пішы” [1, с. 40].

У паэме надаецца вялікая ўвага грамадскай дзейнасці Э. Ажэшкі і яе асабістаму жаночаму лёсу. Ён не песціў яе, ды і яна не часта пакаралася яго волі, а тварыла сваё жыццё сама, не заўсёды ўкладваючыся ў рамкі існуючай тады мадэлі жаночага лёсу. Не магла не адбіцца на асабістым лёсе яе барацьба за эмансипацыю жанчыны ў сям’і і грамадстве. Яе жаночае сэрца адпаведна паказана ў паэме: яно добрае і пяшчотнае, але і смелае, і рашучае.

Эліза Ажэшка – асоба незвычайная, выключная па маштабе пісьменніцкага дару, дзейная і самаахвярная, незалежная і свабодалюбівая. У паэме Л. Русілка “Зямлі і людзям” яна паўстала перад чытачом яшчэ і велічнай. Такой вызначыла Элізу Ажэшку яе вялікая літаратурная і духоўная спадчына. Зусім не выпадковым з’яўляецца факт напісання паэмы пра Элізу Ажэшку. Яна па сутнасці свайго жыцця тыповая паэмная гераіня.

Літаратура

1. Русілка, Л. Зямлі і людзям: Паэма / Любоў Русілка. – Гродна: ТАА “ЮрСаПрынт” – 2013. – 162 с.